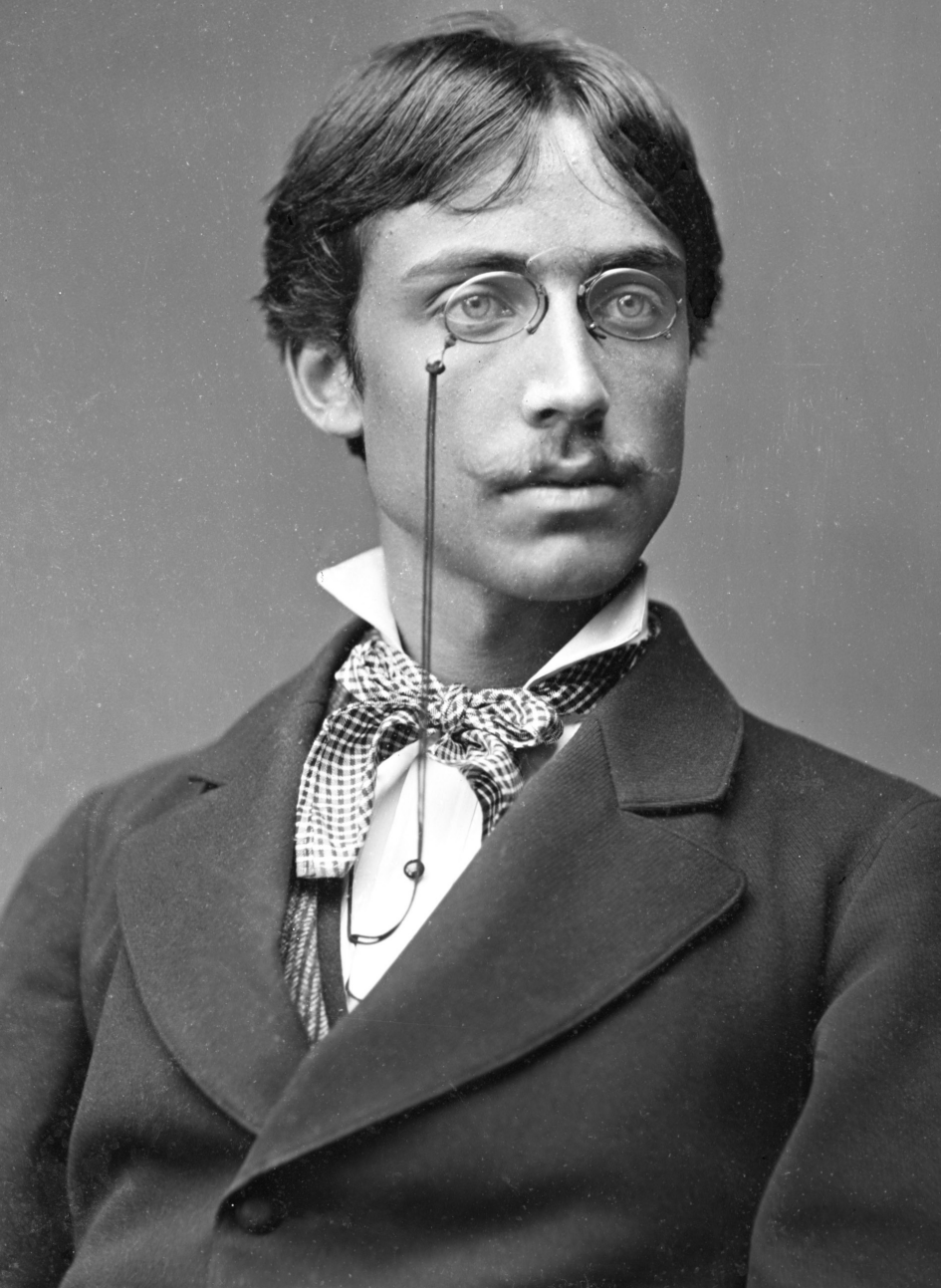

DÄ KVETTER

JOHAN SVEDJEDAL

Dä kvetter

GUSTAF FRÖDING SOM STUDENT

GUSTAF FRÖDING-SÄLLSKAPETS SKRIFTSERIE LVII

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie LVII

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-080022-2

Copyright © Johan Svedjedal 2025

Formgivning: Annika Lyth

Boken är satt med typsnitten Bell (brödtext)
och Soria (rubriker).

Inlagepapper: Munken Print Cream

Försättsblad: AlvinPortal (alvin-record:86145)

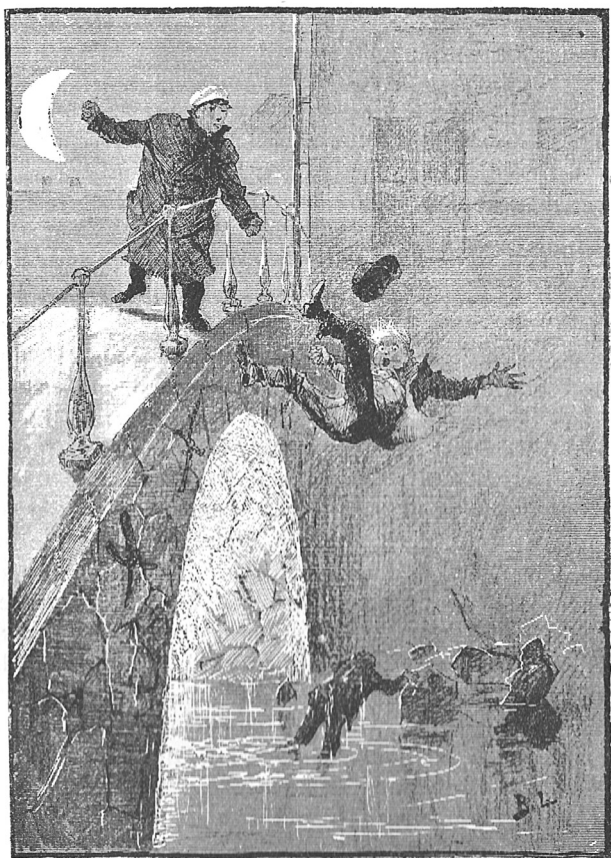
Tryck: ScandBook, EU 2025

Innehåll

1. Farväl till Uppsala I, s. 9. **2.** Källmaterialet och forskningen, s. 11. **3.** En varning, s. 12. **4.** Studiemål, s. 13. **5.** Karlstads Högre Allmänna läroverk, s. 14. **6.** Hemmet, s. 18. **7.** Indolensen, s. 19. **8.** August Kallsonn, s. 21. **9.** "Och Jonas han var...", s. 22. **10.** Häppen, s. 24. **11.** Karikatyr-risten, s. 26. **12.** Kamraten, s. 28. **13.** Skolkamrater, s. 29. **14.** Förbjudna nöjen, s. 32. **15.** Studenten, s. 35. **16.** Det sociala arvet, s. 38. **17.** Det ekonomiska arvet, s. 42. **18.** Till Uppsala, s. 43. **19.** Östra Ågatan, s. 46. **20.** Recensiorer, s. 48. **21.** Inskrivning, s. 50. **22.** Sigurd Ribbing, s. 51. **23.** Universitetet, s. 53. **24.** Omsvängningen, s. 58. **25.** Nationen, s. 60. **26.** Fritid, s. 62. **27.** Förmaningar, s. 65. **28.** Levnadsomkostnader, s. 68. **29.** Studierna, s. 69. **30.** Studiestatistik, s. 73. **31.** Framtidsmän, s. 75. **32.** Kurtis, s. 77. **33.** Läsning, s. 80. **34.** Utskänkningsställen, s. 84. **35.** Alkoholdrycker, s. 87. **36.** Torggruff, s. 90. **37.** Verseposet *Johannes*, s. 91. **38.** Ferdinands död, s. 93. **39.** Vårterminen 1881, s. 95. **40.** Drickandet, s. 99. **41.** Wilhelm Erik Svedelius, s. 100. **42.** Mötet med Selma Lagerlöf, s. 106. **43.** Arvingen, s. 108. **44.** Festandet i Uppsala, s. 110. **45.** Festandet i Stockholm, s. 113.

46. Domkapitlet, s. 115. **47.** Prostitutionen, s. 118. **48.** Självreflexioner, s. 124. **49.** Frödings sviniösa diktning, s. 126. **50.** Mönstret i dikterna, s. 133. **51.** Nedåt, s. 135. **52.** Sedligheten, s. 136. **53.** Sedlighetsdebatten, s. 138. **54.** Minnets luckor, s. 143. **55.** *Stackars Vanadis!*, s. 144. **56.** *Ungdomssynd*, s. 145. **57.** Bokförlagsföreningen Svea, s. 150. **58.** *Erik Grane*, s. 151. **59.** Tre litteratörer, s. 154. **60.** "Ett liv efter detta", s. 155. **61.** "Komedi", s. 159. **62.** Oscar Levertin, s. 160. **63.** Hemresa med förhinder, s. 163. **64.** Omvänd till bondeliv, s. 165. **65.** Alster och Slorudsborg, s. 166. **66.** "Dä kvetter", s. 172. **67.** Omvänd till Uppsala, s. 174. **68.** Vårterminen 1885, s. 175. **69.** Livsval, s. 178. **70.** Farväl till Uppsala II, s. 179. **71.** Studentöden, s. 181. **72.** Författares bildningsvägar, s. 186. **73.** Skalder och litteratörer, s. 189. **74.** Litteratören, s. 191. **75.** Mot debuten, s. 193. **76.** Verdandis sedlighetsdiskussion, s. 195. **77.** Skalden, s. 196. **78.** Litterära planer, s. 202. **79.** Att leva som författare, s. 205. **80.** Bohemen, s. 211. **81.** Erotiska motgångar, s. 214. **82.** Självanmälaaren, s. 216. **83.** "En morgondröm", s. 217. **84.** "Magister Blasius", s. 219. **85.** Gröndal, s. 223. **86.** De sista orden, s. 227. **87.** Begravningsdagen, s. 228.

Efterskrift, s. 230. Om textåtergivningen, s. 234.
Noter, s. 237. Förkortningar, s. 280. Bildkällor, s. 280.
Källor och litteratur, s. 281. Register, s. 293. Gustaf
Fröding-sällskapet, 304.

Dombron.

”Jag är en gammal överliggare från Uppsala.” presenterar Gustaf Fröding sig för en brukspatron hos vilken han motvilligt söker arbete några år in på 1880-talet. Han fortsätter med att rada upp sina brister, med följd att platsen går till någon annan. Frödings beskrivning är ingenting annat än ett försök att slippa en fast anställning. Sabotaget köps till priset av sanningen: han var tjugotre eller tjugofyra år gammal och de sex terminer han har tillbringat i Uppsala kvalificerar honom knappast för termen ”överliggare”, trots att han dittills bara har lyckats genomföra en enda tentamen. 1

Ett par månader efter det att han sommaren 1883 för första gången hade lämnat livet som student i Uppsala – utblottad, han reste på lånade pengar – börjar han bearbeta vad han har varit med om. Som så många andra studenter skriver han en avskedsdikt till studentlivet, ”Farväl till Uppsala”. Den liknar inte mycket annat. Fylld av självförakt börjar den med en vägran att vara till lags:

Du Odins urgamla
boningsort

poetens harskramla
allting gjort
ditt lov att höja
mot himmel blå
för att förnöja
studenter små.
Ditt pris att skråla
vill inte jag
men, gamla håla,
mitt avsked tag.

Så tar han avsked av det liv han säger sig ha levt – en tillvaro av krogar, supande, prostituerade, bordeller, bråk och könssjukdomar. Allt summeras i frasen ”mitt svineri / är nu förbi”. Han tar adjö till alla tankar på examen och tentamen (den enda lockelsen i orden tycks vara att de rimmar) och påstår att han vill bli bonde.

Som så mycket annat hos Fröding från de här åren är det frågan om parodi och karikatyr: mönstret för versen hämtas från ”Frithiof går i landsflykt” ur Tegnér’s *Frithiofs saga*. Inte olikt en sentida Bellman skapar Fröding komisk djupverkan hos sitt burleskeri genom att driva med en dygdädel förlaga. Men dikten är också den första gången som Fröding i skrift berättar om sin tid i Uppsala från höstterminen 1880 till vårterminen 1883 (studierna ska fortsätta med ännu en termin, våren 1885, men aldrig med någon

examen). Det är definitivt inte hans sista berättelse om Uppsalatiden. Den ska bli en av hans paradhistorier, hopfogad av en serie eskapader med aromen hos Albert Engströms dagen-efter-andedräkt. När Fröding några år senare försörjer sig som kåsör i *Karlstads-Tidningen* är studentåren en pålitlig källa för lustiga anekdoter, inte olikt en sparbanksbok för minnen med generösa möjligheter till uttag. I andra sammanhang är bilden av studentåren mindre gemytlig – men kontakterna och erfarenheterna därifrån påverkar hela hans liv. Färdig med staden blir han aldrig. In i det sista i sitt författarskap försöker han att hantera sin studenttid.

Frödings tid som student i Uppsala har kommit att ta allt mindre plats i forskningen – så liten att den riskerar att reduceras till några skabrösa anekdoter. Källorna för kunskapen om den begränsas numera främst till hans egna brev, några minnesglimtar i andra sammanhang (somliga av dem länge censurerade av forskningen), och ungdomsvännen Mauritz Hellbergs klassiska *Frödingsminnen* (urspr. 1925). Materialet är dock bräckligt. Hellberg var borta från Uppsala tre av Frödings sju terminer där, och poetens egna brev från staden är ytterst få. Bara sju av de arton brev som kan räknas som hö-

2

rande till hans studietid skrevs faktiskt i Uppsala.

Även en så eminent kännare av Frödings författarskap som Dag Nordmark har avfärdat hans studenttid summariskt: "Frödings universitetsstudier blev inte framgångsrika och öppnade inga karriärvägar." Jag vill tvärtom visa att Fröding lade grunden till sin litterära karriär i Uppsala. Att visa det kräver att Fröding sätts in i ett större sammanhang. Därför har jag kompletterat med andra källor som sällan eller aldrig har använts i forskningen om honom: studentmemoarer från tiden, dokument ur universitets- och nationsarkiv, ett stort antal brev från Frödings vänner till Mauritz Hellberg, Emil Sundbergs värdefulla men föga kända kollektivbiografi över Karlstadsstudenter från Frödings tid. Med hjälp av detta material syns en social logik bakom handlingar som annars ofta har setts som följderna av en enskild persons felaktiga val.

3 Läsare, var varnad. Berättelsen som följer är alltså inte alltid uppbygglig. Fröding var inget föredöme i flit eller studieteknik, ingen föregångsman i nykterhet eller för synen på kvinnor. Kanske borde den här boken förses med en varningstext. Den rymmer skildringar av rökning, alkoholförtäring, slöseri och sexuella handlingar. Den återger ibland oanständigt

språk. För att inte tala om åtskilliga anekdoter från akademiska miljöer under den oskarianska eran.

För vår tid är den värld som Fröding bebodde mycket främmande. Ojämligheten och förtrycket präglade den – och är numera ofta dess mest synliga lämning. Fröding tillhörde samhällets ekonomiska och intellektuella elit, han var i regel i överläge mot personer ur lägre klasser, liksom gentemot kvinnor. För eftervärlden kan det genuskontrakt han tillämpade te sig som rena övergreppen. Inte blev det bättre av att idealet för sådana som honom i Uppsala var att ”utan risk och bara immerbadd gå på”. Jag har dock undvikit att moralisera över sådant. Det gör du säkert bättre själv, läsare.

Det har inte undgått mig att mycket i Frödings liv kan kopplas till de senaste årens diskussioner om manlig makt, sexualitet och ensamhet. Också här har jag räknat med att läsaren har förmågan till egna tolkningar och åsikter.

Kära läsare. Boken läser dig.

Titeln kunde ha varit *Hur man missköter sina studier och förlorar sin förmögenhet*. Så utvecklar sig ju faktiskt händelserna. Ämnet är dock ett annat, hur Frödings författaridentitet formades. Genom att undvika att ta examen räddade han sig effektivt från en framtid

4

inspärрад i något borgerligt ansett yrke. Hela hans solkiga studiegång var ett sätt att optimera möjligheterna att bli oanställningsbar i stora delar av dåtidens samhälle. Med osviklig säkerhet följde han Cole Porters råd – formulerat nästan femtio år senare – att ordna sin framtid genom att skaffa sig ett förflutet. En av de få saker som återstod för honom efter sju terminer i Uppsala var att bli författare.

Någon medveten karriärplanering var det knappast, men hela Gustaf Frödings jag visste hur dåtidens samhälle fungerade. Han gjorde vad han behövde för att slippa undan en livstidsdom till adjunkt, lektor eller häradsskrivare. Alltsammans var hans egen form av kreativ förstörelse.

5 Femtonåringen Gustaf Fröding börjar i Karlstads Högre Allmänna läroverk höstterminen 1875. Där hamnar han i samma klass som den ett år äldre kvarsittaren Mauritz Hellberg. Till skillnad från Fröding är Hellberg både ordningsam och studiemotiverad. Vilket inte hindrar dem från att bli livslånga vänner. Hellberg skulle också ge den mest utförliga skildringen av Frödings gymnasietid, liksom av hans tid i Uppsala. Mauritz (Maggan kallad av vännerna) är ett observant förstahandsvittne, men hans minnen kan ibland kompletteras – och motsägas – av

andra personer runt Fröding, däribland en av hans systrar, Cecilia, och hans kusin Siri.

Gustaf kommer från elementarläroverket i Kristinehamn, där han hade gått från hösten 1870 till våren 1875. Läsämnena klarade han bra, men betyget i flit var bara B när han gick ut. Från Kristinehamn får han sällskap till gymnasiet av två klasskamrater, Anders Gustaf Ekman och Konrad Halvorsen. Sannolikt är det med Halvorsen som Fröding delar rum det första studieåret. Sina måltider äter han hos sin faster, Emelie Fröding.

Läroverket är en stor skola: cirka 400 elever och drygt 20 lärare. Fröding går klassisk linje (latinlinjen). Där är antalet elever i sjätte nedre (första terminen näst sista läsåret) över femtio och klassen får därför delas i två avdelningar. Fröding placeras sist i sin klass (eleverna sitter i betygsordning). Skoldagarna är långa. En kvarts morgonbön, och sedan börjar lektionerna klockan sju. Efter avbrott för frukostrast mellan 9 och 11 fortsätter skoldagen med ett varierande antal lektioner. Bäst klarar han sig i ett ämne som inte finns på schemat – mentalt skolkande. Första terminen får han sina betyg sänkta i alla ämnen utom tyska och historia. Han lyckas visserligen bli uppflyttad till sjätte övre efter ett år, men placeras på plats 26 av 28 bland eleverna.

Nej, som skolelev är Fröding knappast någon prydna för sitt läroverk. Hellberg minns den ny-

blivne gymnasisten som gänglig och smal, med slapp hållning. Han är drömmande, gör ofta ett frånvarande intryck. Med ett uttryck av överlägsen världsleda stirrar han genom sin pincené. Hyn är olivgul, håret svart. Han är en uppenbarelse av fumlighet. Händerna är små och svaga – han har svårt att få på sig den löskrage och den halsduk som hör till den dagliga klädseln. Handstilen är därefter och han har till och med svårigheter att vika ett vanligt papper. Hans lärare i gymnastik och fäktning ska minnas honom som skolans mest underhaltige elev på området (han klarade sig dock med ett B i betyg).

Allt detta skulle ynglingen Fröding kunna kompensera genom framgångar i de olika läsämnen. Den möjligheten försitter han grandios. Som elev är han lat och slarvig, läser nästan aldrig sina läxor annat än, som han själv senare beskriver det, ”under bänken vid själva lektionerna”. Helst litat han till minnet av vad han hört i klassrummet. Den studietekniken är dock av ringa värde, eftersom han oftast inte bryr sig om att lyssna på vad lärarna säger. Deras surmulna kommentarer ignorerar han. In genom hans sköldar av ointresse tränger bara sådant som intresserar honom, främst då inom områdena litteratur och historia. Särskilt i historia excellerar han, inte minst eftersom han har läst åtskilligt utanför studiekursen, däribland Walter Scotts romaner. På de lektionerna kan han och läraren föra samtal som

lämnar klasskamraterna långt bakom dem. Andra lektioner ägnar han mest åt att rita teckningar i läroböckerna, sina egna och andras.

En skolkamrat beskrev senare hans syn på skolan på ett sätt som säkert är träffande: "Han synes närmast ha betraktat skolan som ett slags mer eller mindre tråkigt tvångsinstitut, vars ljuspunkt egentligen bestod däruti, att det förskaffade honom ett antal goda vänner. Studier ville han helst idka på egen hand." När han läser för nöjes skull sker det med energi, men planlöst. Störst intresse ägnar han historia, men också grammatik och syntax. Inom matematik och naturvetenskap är han lika okunnig som ointresserad.

Mauritz Hellbergs mest intensiva minnen av Fröding var från läsåret 1877–1878. De bor nära varandra och varje frukostrast brukar Fröding komma till det skolhushåll där Mauritz bor med en yngre bror. Fröding bär med sig skolböckerna, men låter dem ligga och studerar i stället sina mustascher i en liten spegel. Ibland bjuder han upp Mauritz bror till en våldsam dans, kallad "häpp", ibland går han ut i köket och tigger sockerbitar av hushållerskan. Mauritz och brodern läser sina läxor, men Fröding öppnar aldrig sina böcker. Sådant förtar inte Hellbergs uppskattning av Fröding. Vid slutet av 1870-talet ska Hellberg kalla Fröding för "den bäste pojke" han någonsin hade känt.